

פרק 11 - על נהרות בבל

בשעה שמצבו של היישוב היהודי בארץ ישראל הלך והחמיק, בציזו השני של המזרח התיכון, באזור נהרות הפרת והחידקל, הלכה והתבססה הקהילה היהודית בבבל והפכה להיות אחד ממרכזי התורה הגדולים בהיסטוריה.

כפי שלמדנו בפרק 1, קהילת יהודי בבל היא הוותיקה שבתפוצות הגולה ויהודים ישבו בערי בבל וכפריה עוד לפני חורבן בית ראשון. יהודים רבים שלא נענו לקריאתם של שבי ציון לעלות לארץ בימי הכרזת כורש המשיכו להתגורר בבבל לאורך כל ימי הבית השני. יהודים אלו קיימו קשרים הדוקים עם ארץ ישראל – הם עלו לרגל, עודכנו בידי יהודי הארץ על מועדי קידוש החודש, תרמו למקדש ומפעם לפעם עלו בודדים וקבוצות מקרבם לארץ הקודש. אחד הידועים שבהם היה הלל הזקן ("הלל הבבלי"), מגדולי התנאים, ובירושלים עצמה פעל בית כנסת מיוחד לעולי בבל.

דמותו של הלל הבבלי, כפי שהיא מונצחת במנורת הכנסת בירושלים

ציינו את האירוע המתואר במנורת הכנסת.

עם זאת, רובם המוחלט של היהודים נותרו "על נהרות בבל". הם חיו יחסית ברווחה ובשלו, עסקו במסחר ובחקלאות המפותחת שנהנתה מהמים הזמינים הרבים שזרמו בנהרות ובתעלות האזור, והתיישבות יהודית ענפה התפתחה בצפונה של בבל ובדרומה.

-200

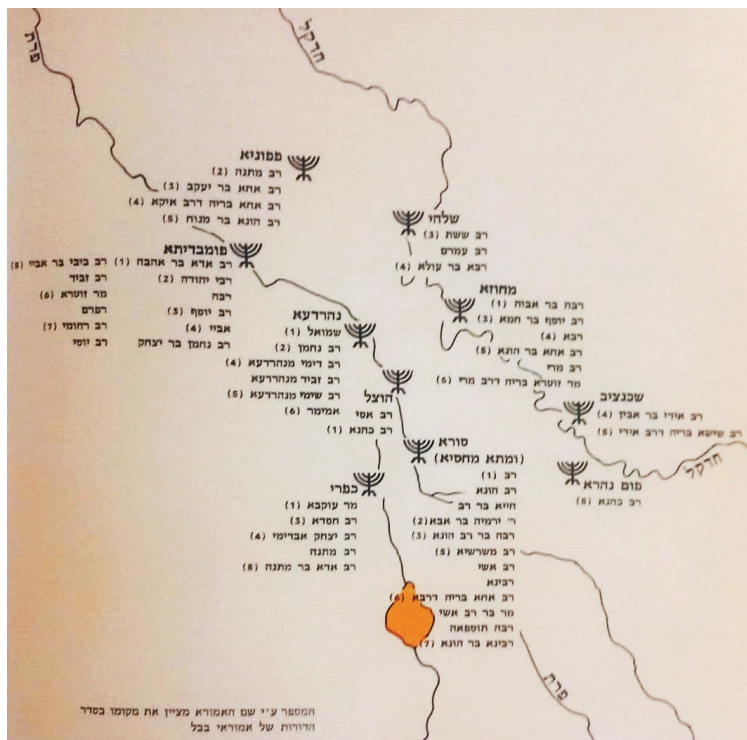

100

בבבל מתפתח מרכז תורני

יהדות בבל זכתה למקום של כבוד בהיסטוריה היהודית, בעיקר בשל עולם התורה העצום שהתפתח בבתי המדרשות שלה ובישיבותיה במשך קרוב לאלף שנים והותיר לנו את התלמוד הבבלי, שהפך לספר הלימוד המרכזי בעולם היהודי עד היום.

בתי מדרש פעלו בבבל כבר בתקופת המשנה ואולי עוד קודם לכן, אולם תקופת השיא של לימוד התורה בבבל. המכונה תקופת האמוראים, החלה ככל הנראה עם הגעתו של האמורא רב מארץ ישראל לבבל בשנת ג'תתקע"ט, 219 לספירה. רב, שהיה תלמידו של רבי יהודה הנשיא עורך המשנה ואחיינו של רבי חייא עורך הבריתא, פעל תחילה בנהרדעא, ומאוחר יותר הוא הקים את הישיבה בסורא. מתוקף עוצמתו ההלכתית והמנהיגותית הביא רב לתנופה בהיקף לימוד התורה בבבל. תקופה זו שנמשכה קרוב ל-300 שנה מכונה **תקופת האמוראים**, ובמהלכה, כפי שלמדנו בפרק 9, בערים הבבליות כמו נהרדעא, סורא, פומבדיתא ומחוזא וערים נוספות קמו בתי מדרש גדולים ובהם עסקו מאות **אמוראים**² ועימם אלפי תלמידי חכמים בביאור דברי המשנה, בפסיקת הלכה ובמאמץ על להבנת דברי התורה שבכתב והתורה שבעל פה. הדיונים שנערכו בישיבות הונצחו בתלמוד הבבלי ושמותיהם של אמוראי בבל: רב ושמואל, אביי ורבא, רב הונא ורב יהודה, רבינא ורב אשי ורבים אחרים הפכו להיות דמויות המוכרות לכל לומד תורה במשך הדורות. לצד התפתחותו של מרכז תורה חשוב בבבל, יש לזכור כי מדובר במציאות של חיים בגלות, שהציבה בפני הקהילות גם קשיים ואתגרים.

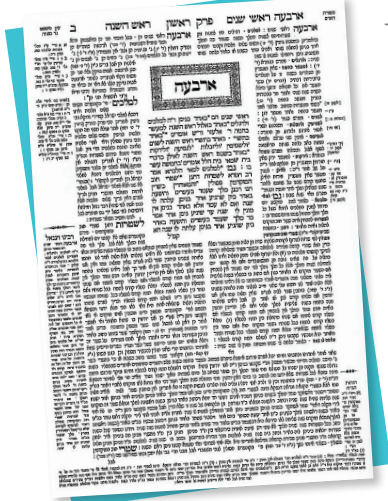

אמוראי בבל

המפה באדיבות מוסד ביאליק מתוך ספרם של נח עמינח ויוסף ניצן, בשבילי היצירה התורנית לדורותיה, הוצאת ההסתדרות הציונית העולמית, המחלקה לחינוך ותרבות תורניים בגולה, תשמ"ב, עמ' 80.

2 **אמוראים** – מבארים, הכינוי שניתן לתלמידי החכמים שביארו את דברי המשנה והתורה.

צילום עמוד השער למסכת ראש השנה בתלמוד הבבלי. במשך הדורות התגבשו צורות שבהן נכתב התלמוד הבבלי ולאחר מכן הודפס. צילום זה הוא מש"ס וילנא, המהדורה הנפוצה ביותר של התלמוד הבבלי שיצאה לאור ברוסיה בסוף המאה ה־19.

לימוד התורה ברחבי בבל התקיים במגוון צורות. בחלקו התקיים הלימוד בצורה דומה לימינו, ובו תלמידים צעירים היו שוהים תקופה ממושכת בבתי המדרשות שבהם פעלו האמוראים. מיקומם של בתי המדרש המרכזיים השתנה מפעם לפעם בשל מלחמות שפגעו במרכזים אלו, פטירתם או מעברם לעיר אחרת של תלמידי חכמים. לצד התלמידים הקבועים היו תלמידי חכמים רבים שהיו טרודים בפרנסתם במשך כל השנה ולא יכלו להגיע לבתי המדרש. אלו היו עוזבים פעמיים בשנה את מלאכתם ומגיעים לבתי המדרש הגדולים במסגרת **"ירחי כלה"** – כינוסים המוניים בחודשי אדר ואלול שבהם היו עוסקים בהנחיית

גדולי תלמידי החכמים בלימוד מסכתות, בדרך כלל על בסיס לימוד עצמי של התלמידים במשך השנה. גם בשבתות וחגים התכנסו המונים לבתי המדרש לשמוע את **הפרקא**, דרשתו של החכם, שעסקה בנושאים תורניים. הישיבות שימשו פעמים רבות לא רק מרכזי לימוד אלא גם בתי דין, וחכמיהן היו שופטים ודיינים. התקיים קשר קבוע בין הישיבות ובין לבין חכמי ארץ ישראל. למרות המתח שהלך וגבר בין שני המרכזים היהודים הגדולים, שעליו נעמוד להלן, היו תלמידי חכמים שגעו בין ישיבות בבל וישיבות ארץ ישראל (וכונו **נחותי**³). הם העבירו מידע על פסקי הלכה וחידושים בין מרכזי עולם התורה.

אמוראי בבל פעלו במשך קרוב ל־300 שנה. דבריהם הועברו מדור לדור ונערכו בסופה של תקופת האמוראים בתלמוד הבבלי בידי אחרוני האמוראים וממשיכיהם – הסבוראים.

חפשו במרשתת שמות של מוסדות או מפעלים תורניים הקרויים על שם מרכזי התורה שבבבל. מה אתם למדים מכך?

עיינו במקורות הבאים וענו על השאלות שאחריהם:

הגמרא במסכת כתובות קו ע"א מספרת (בתרגום לעברית): "כאשר היו נפרדים החכמים מבית מדרשו של רב, היו נשארים אלף ומאתיים חכמים. מבית מדרשו של רב הונא היו נשארים שמונה מאות חכמים. רב הונא היה דורש באמצעות שלושה עשר אמוראים (שהיו חוזרים על דבריו לקהל). כאשר היו קמים החכמים מישיבתו של רב הונא ומנערים את בגדיהם, היה עולה אבק שהיה מכסה את אור היום".

➡ **הסבירו** מה ניתן ללמוד מדברי הגמרא על היקף לימוד התורה בבבל.

➡ **הסבירו** מה היו לדעתכם הגורמים שהביאו ללימוד תורה בהיקף שכזה.

3 **נחותי** – היורדים, היורדים מארץ ישראל לבבל. הכינוי דבק גם בעולים מבבל לארץ ישראל.

"ישיבות היו גם בתי דין שמהם יצאה הוראה לישראל וגם בתי לימוד וחינוך שהכשירו את צוערי החכמים לתורה ותעודה. כך נוצר לישיבות אופי ציבורי מובהק. רבים מחכמי הישיבות לא הסתגרו בד' אמות של הלכה עיונית, אלא שימשו לעם מורי דרך, מנהיגים ונושאי תפקידים. אף בתחום הפצת התורה לעם מילאה הישיבה תפקיד ציבורי. היא ערכה בתדירות ימי פרקא וכלה שבהם הפך בית המדרש לאכסנייה בשביל הציבור הרחב"

(מרדכי ברויאר, באהלי תורה מרכז שזר, ירושלים, תשס"ד, עמ' 3).

← **הסבירו** כיצד השפיעו הישיבות בבבל על החברה היהודית שלא הייתה קשורה אליהן ישירות.

← **הסבירו** במה לדעתכם דומה עולם הישיבות והמדרשות המתקיים כיום במדינת ישראל לעולם הישיבות בבבל בהקשר למידת הקשר שלהם עם כלל הציבור? **הסבירו** במה הוא שונה ממנו בהקשר זה.

תלמידי ישיבת מרכז הרב, ירושלים.

← **הסבירו** במה לדעתכם לימודם דומה ללימוד שהיה נהוג בימי האמוראים ובמה הוא שונה ממנו?

← **הסבירו** בלשונכם את המחלוקת בשאלה מיהו התלמיד חכם העדיף.

← **הסבירו** אילו השלכות יש למחלוקת זו על לימוד תורה ולימוד בכלל בימי הגמרא ובימינו.

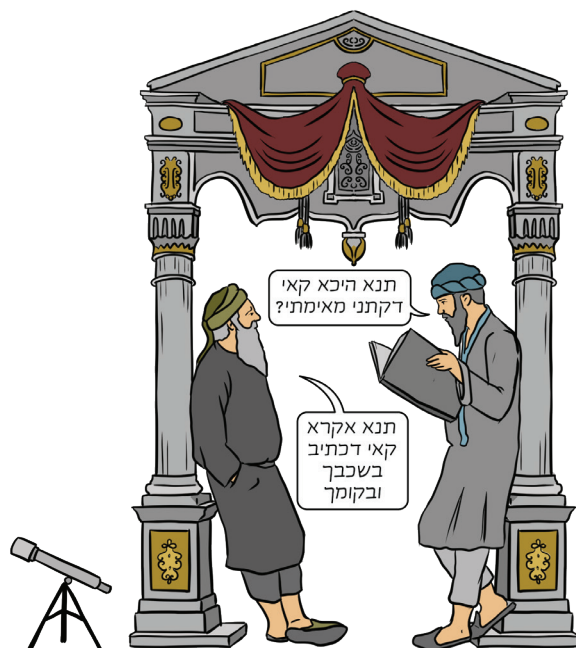
← **הסבירו** האם לדעתכם חל שינוי בשאלת צורת הלימוד העדיפה מאז ימי הגמרא ועד היום. **צינו והסבירו** מי לדעתכם הוא סוג החכם העדיף כיום: "סיני" או "עוקר הרים".

התלמוד הבבלי ומקורות מאוחרים יותר מלמדים אותנו כי בקרב לומדי התורה בתקופת התנאים והאמוראים התקיים דיון בשאלה מי הוא התלמיד חכם העדיף: **אמר רבי יוחנן: פליגו (חלקו) בה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן, חד אמר: סיני עדיף, וחד אמר: עוקר הרים עדיף. רב יוסף סיני, רבה עוקר הרים, שלחו לתמן (שאלו אנשי בבל את חכמי ארץ ישראל): איזה מהם קודם? שלחו להו: סיני עדיף, דאמר מר: הכל צריכין למרי חטיא (הוריות יד).**

הסבר רש"י: **סיני עדיף** – מי ששנה משנה וברייתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני:

וחד אמר עוקר הרים – דחריף ומפולפל בתורה אע"פ שאין משנה וברייתא סדורין לו כל כך: רב יוסף קרו ליה סיני לפי שהיו משניות וברייתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני אבל לא היה מפולפל כרבה.

הכל צריכין למרי חטיא – כלומר רב יוסף הוא מרי חטיא שמשנה וברייתא סדורין לו מפי השמועה כנתינתן מהר סיני.

נשים בתקופת האמוראים

בשל המבנה החברתי של העולם בתקופת האמוראים, נשים בדרך כלל לא היו חלק משמעותי מעולם התורה בבבל, והן עסקו בעיקר במלאכות הבית. עם זאת הגמרא מספרת לעיתים על נשים מיוחדות כמו ילתא, בתו של ראש הגולה רבה בר אבא ורעייתו של האמורא רב נחמן, שהייתה מכובדת מאוד בידי אמוראי בבל ואתגרה לא פעם את בעלה בשאלות הלכתיות מורכבות וביטאה דעות מקוריות בתחומי הלכה. דמות ידועה נוספת היא בת רב חסדא (שאינה ידועה בשמה הפרטי), שהייתה נשואה לאמורא רמי בר חמא, ולאחר פטירתו – לחברו רבא. בת רב חסדא נחשבה אישה צדיקה ופקחית והייתה בעלת מומחיות הלכתית מיוחדת בהלכות שחיטה.

← בדקו מהו הדף היומי⁴ הנלמד היום לאתר הדף היומי בתלמוד הבבלי וציינו אותו.

← אתרו את שמותיהם של כל החכמים המוזכרים בדף זה ומיינו אותם על פי שייכותם לחכמי המשנה, אמוראי ארץ ישראל ואמוראי בבל.

← בחרו אחד מאמוראי בבל וקראו על אודותיו במרשתת. תארו בעשר שורות את מה שנודע לכם עליו (דורו, מקומו, נסיבות חייו, אירועים או אמרות מיוחדות).

← כעת, אם מתאפשר בעזרת ספרי העזר ללימוד הגמרא ובעזרת המורה, נסו ללמוד את הדף שבחרתם. בלימוד זה כל אחד מכם יספר על האמורא שעליו הוא חקר. הסבירו מה אתם למדים ממשימה זו על צורת כתיבתו של התלמוד הבבלי?

ראש הגולה

לצד עולם התורה המפותח של יהדות בבל, כפי שהזכרנו לעיל יהודי בבל זכו לשלטון עצמי בעל סמכויות נרחבות שבראשו עמד ראש הגולה (ריש גלותא).

מהמקורות שבידינו לא ברור מתי בדיוק החל לפעול מוסד "ראש הגולה". היו מיהודי בבל שטענו ששורשיו מגיעים עוד לימי הגולים הראשונים לאחר חורבן בית ראשון, אולם ככל הנראה הוא קיבל את צביונו המשמעותי והממוסד בסוף תקופת התנאים וראשית תקופת האמוראים, בסביבות המאה הרביעית לספירה, ונותר עד ראשית המאה התשיעית, כאשר המוסלמים ביטלו את סמכויותיו.

תפקיד ראש הגולה הועבר בדרך כלל מאב לבן, והנושאים בתפקיד ראו את עצמם כמיוחסים לשושלת בית דוד – עובדה שהעניקה להם יוקרה רבה בעיני העם. השלטונות ראו בראש הגולה מעין תפקיד רשמי, והוא זכה לסמכויות נרחבות, ובהן הסמכות לגבות מיסים עבור השלטון, להעניק זכויות לתלמידי חכמים להורות הלכה, לעמוד בראש מערכת בתי דין, לפקח על התנהלות חברתית, כלכלית ודתית של יהודי בבל, ואף להעניש – עד כדי מקרים של הוצאה להורג – את מי שלא נשמע להוראותיו.

4 מפעל הדף היומי נוסד בראשית המאה ה־20 בידי הרב מאיר שפירא בפולין, ובמסגרתו לומדים רבבות יהודים ברחבי העולם דף אחד מדפי התלמוד הבבלי מדי יום, ומסיימים מדי שבע שנים את כל הש"ס. המיזם זכה להצלחה כבירה ושותפים בו היום יהודים מכל הסוגים והזרמים.

ראש הגולה זכה לכבוד רב מצד השלטונות הבבליים, שאפשרו לו לנהוג כדמות שלטונית מבחינת לבוש, קיומו של משמר חמוש ("עבדי דריש גלותא") והכבוד שהכול נדרשו להעניק לו. גם היהודים כיבדו מאוד את ראש הגלות, וחכמי ישראל נהגו לבקרו ולכבדו.

"לא יסור שבט מיהודה ואלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים"

(תלמוד בבלי, סנהדרין ה, ע"א).

← **ציינו** כיצד מכנה הגמרא את ראשי הגולה בבבל וכיצד היא מכנה את הנשיאים בארץ ישראל.

← עיינו בפסוק במקורו (בראשית מט, י) **והסבירו** מה הקשר בין הפסוק כחלק מברכת יעקב ליהודה לבין הפירוש שהגמרא מביאה.

← עיינו בפרק 10 והשוו בין מוסד הנשיא בארץ ישראל לבין מוסד ראש הגולה – **ציינו** במה הם דומים ובמה הם שונים זה מזה.

מעמדו של ראש הגולה היה תלוי במידה רבה באישיותו. היו ראשי גולה כמו מר עוקבא, שהיו גם תלמידי חכמים גדולים. מנגד, כאשר ראשי הגולה לא היו דמויות תורניות, התגלעו לא פעם מחלוקות בינם לבין תלמידי החכמים בשאלה למי הסמכות למנות דיינים או לפסוק פסקי דין. מתיחות נוספת הייתה בין ראש הגולה לבין הנשיא בארץ ישראל, בעיקר סביב השאלה אם לנשיא הארץ ישראלי יש סמכות למנות דיינים בבבל, ולמי נתונה הסמכות לקדש את החודש או לעבר את השנה. מחלוקת שעליה נעמוד להלן.

קראו את הקטע הבא וענו על השאלות שאחריו:

לפנינו תופעה מעניינת, ואולי חד פעמית בתולדות עמנו: ציבור יהודי יושב על אדמת נכר ובראשו צאצא מבית דוד, המוכר על ידי השלטונות בתור ראש עדה דתית אתנית והוא גם מקובל, בדרך כלל, על החכמים, שהיו המנהיגים הלוקליים (=המקומיים). אומנם בהעדר חלוקת סמכויות מוגדרת (תופעה רווחת בתולדות הארגון הציבורי ומוסדות ההנהגה בעמנו) בין החכמים לראש ..., נתעוררו ניגודים (בין ראש הגולה לחכמים) ... שניהם ביססו את הלגיטימיות של שלטונם על המקרא, אלא שהחכמים ראו עצמם – ואפשר שכך ראו אותם גם המוני העם – כפרשנים הלגיטימיים היחידים

של התורה ושל קביעת ההלכה למעשה בחיי היומיום. הם המוסמכים משום שהם יורשיהם הישירים של התנאים, על אף כל ההבדלים בסמכותם הדתית, שהיו מודעים לה. ועל ידי כך, ומשום גישתם העממית, גברה השפעתם על הציבור הרחב. אומנם שלטונם של ראש הגולה ושל החכמים נמשך אל תוך תקופת הגאונים, אבל השפעתם ומעמדם של האחרונים הלכו וגברו. במרוצת הדורות גבר "כתר התורה" והדביר את "כתר המלכות".

(מתוך: משה בה ראשות הגולה, בתוך: ישעיהו גפני (עורך) קהל ישראל: השלטון העצמי היהודי לדורותיו - העת העתיקה (כרך א), ירושלים, מרכז שזר, תשס"א, עמ' 198).

על פי דברי בר **ציינו** מה היו היתרונות במוסד "ראשות הגולה".

הצינו את הסיבות הסיבות למחלוקות בין ראש הגולה לתלמידי החכמים.

הסבירו מדוע, לפי בה, גבר בסופו של דבר "כתר תורה" על "כתר המלכות".

בין בבל לארץ ישראל

כפי שהזכרנו, תקופת השגשוג של יהודי בבל התרחשה במקביל לתקופה שבה מצבם של היהודים בארץ ישראל הלך והורע תחת השלטון הרומאי והביזנטי. מציאות זו גרמה כבר בימים הקשים שלאחר דיכוי מרד בר כוכבא לרבים מחכמי ארץ ישראל לרדת בלית ברירה לבבל, והביאה לכך שבמאה הרביעית לספירה ככל הנראה מספר היהודים בבבל היה גדול ממספר היהודים בארץ ישראל.

חכמי בבל מעולם לא כפרו במרכזיותה ובקדושתה של ארץ ישראל ובחזון השיבה אליה. כפי שראינו, קשרי לימוד והשראה הדדית ("הנחותי") נמשכו כל העת בין בבל לארץ ישראל, והיו לא מעט מחכמי בבל שאף עלו לארץ ישראל למרות מצבה הקשה. ואולם המציאות שלפיה (לתחושתם) מרכז הכובד של העולם היהודי עובר עם הזמן לבבל גרמה לעיתים לחכמי בבל לראות את ישיבתם בבבל כחשובה וכראויה לא פחות ואולי אף יותר מזו של הנותרים בארץ ישראל.

בתקופת האמוראים הדגישו רבים מיהודי בבל את בבל **כמקום מיוחס**⁵ יותר מארץ ישראל. הם טענו כי בתי הכנסיות שבבבל נוסדו עוד בימי חורבן ירושלים, ואף כי בבסיסם נמצאות אבנים שהובאו מהמקדש החרב. מציאות זו ושגשוגה של יהדות בבל איששו לכאורה את

5 בימי המשנה והתלמוד הייתה חשיבות ניכרת למידת ייחוסו של אדם, בעיקר מחשש של נישואי תערובת או פסילה מהכהונה. היו מחכמי בבל שטענו שכל פסולי הייחוס עלו מבבל לארץ ישראל והיא נותרה כ"סולת נקייה", כלומר נקייה ומכובדת לחלוטין מבחינת הייחוס.

טענת הגמרא כי "גלו לבבל" – שכינה עמהם" (תלמוד בבלי, מגילה כט ע"ב), וכי בבל היא לעת עתה תחליף לירושלים.

היו מחכמי בבל שהסיקו מתפיסה זו מסקנות למעשה. כך טען רב יהודה, מגדולי האמוראים בדור השני, כי קיים איסור לעלות לארץ ישראל מבבל עד בוא המשיח. דעה זו אומנם לא נפסקה להלכה, אך אין ספק כי היא ייצגה תפיסה שרווחה בקרב יהודי בבל. גם מבחינה הלכתית היו שטענו כי "עשינו עצמנו בבבל כארץ ישראל משעה שבא רב לבבל" (תלמוד בבלי בבא קמא פ, ע"א), כלומר חכמי בבל נהנים מאותו מעמד הלכתי של חכמי ארץ ישראל. חכמי ארץ ישראל מצידם הדגישו כל אותה עת כי למרות מצבה הקשה של ארץ ישראל, הרי שאין שום תחליף לקדושתה, מרכזיותה וסמכותם של החכמים היושבים בה. אמרותיהם של חכמי ארץ ישראל על כך "שארץ ישראל מקודשת מכל הארצות" ו"כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן עולם הבא", ואף האמירה הקשה ולפיה "במחשכים הושיבני – זוהי תלמודה של בבל", היו חלק מניסיונם של חכמי הארץ לבצר את מעמדם מול כוחם העולה של חכמי בבל.

המתח בין בבל לארץ ישראל הגיע לשיאו במחלוקת סביב הסמכות לקבוע את לוח השנה העברי באמצעות קידוש החודש והכרזת שנים מעוברות. כפי שלמדנו בפרק 7, סמכות זו הייתה הסמכות החשובה ביותר שנותרה בידי חכמי הסנהדרין, והיא סמלה יותר מכול את השאלה מי הסמכות הקובעת בנושא פסיקת הלכה בעולם היהודי.

ניסיון ראשון להעביר את הסמכות לקביעת הלוח העברי לבבל במקום ארץ ישראל אירע באמצע המאה השלישית, בתקופת גזרות השמד שלאחר מרד בר כוכבא.

לפניכם קטעים מתיאור האירועים כפי שהם מופיעים בתלמוד הבבלי בברכות דף ס, ע"א:

כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. שגרו אחריו (מארץ ישראל) שני תלמידי חכמים ... כיון שראה אותם אמר להם: למה באתם? אמרו לו ללמוד תורה באנו. הכריז עליהם: אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו בבית המקדש ... מתחיל הוא מטמא והם מטהרים, הוא אוסר והם מתירים. הכריז עליהם: אנשים הללו של שוא הם, של תוהו הם. אמרו לו כבר בנית ואי אתה יכול לסתור, כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ ... אמר להם: מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים, אני אוסר ואתם מתירים, אמרו לו: מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ ... (חכמי ארץ ישראל) שגרנו אצלך וכך אמרו לנו: לכו ואמרו לו בשמנו: אם שומע – מוטב, ואם לאו – יהא בנידוי. ואמרו לאחינו שבגולה: אם שומעין – מוטב, ואם לאו – יעלו להר; אחיה יבנה מזבח, חנניה יגן בכינור, ויכפרו כולם

ויאמרו: אין להם חלק באלוהי ישראל. מיד געו כל העם בבכייה ואמרו:
חס ושלום! יש לנו חלק באלוהי ישראל. וכל כך למה? משום שנאמר
(ישעיהו ב) כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

(ברכות סג ע"א-ע"ב).

← **הסבירו** כיצד פעלו השליחים מארץ ישראל כנגד חנניה בן אחי יהושע.

← **הציגו** את האיום שהשמיעו כלפיו מצד חכמי ארץ ישראל?

← **הסבירו** האם השתכנעו יושבי בבל לסגת מיוזמתם לקבוע את הלוח העברי בארצם?

הסבירו האם לדעתכם גם כיום ישנם יהודים, בין שהם שומרי מצוות ובין שאינם, המערערים על מרכזיותה של ארץ ישראל כמרכז העם היהודי גם בתקופות קשות? הסבירו מה מביא אותם לתפיסה זו וכיצד תענו להם?

ניסיונותיהם של חכמי בבל להעביר לשליטתם את קביעת הלוח העברי נכשלו גם בתקופות מאוחרות יותר. הקביעה שלפיה למרות מצבה הקשה של הארץ היא היא מרכזו של העולם היהודי ו"מציון תצא תורה" התקבעה בתודעתו של עם ישראל לאורך כל תקופת הגלות עד שובו לארצו.

סוף תקופת האמוראים

במאה החמישית לספירה החל מצבם של יהודי בבל להתערער מלחמות ותקופות של אי-יציבות באימפריה הסאסאנית לוו מפעם לפעם ברדיפות כלפי היהודים. חכמי התלמוד, ובראשם רבינא ורב אשי, הבינו כי באה העת לסכם ולהעלות על הכתב את

היצירה הרוחנית האדירה שנוצרה בבתי המדרש ברחבי בבל, כפי שעשו חכמי התלמוד הירושלמי (שעליהם למדנו בפרק 10) כמה דורות קודם לכן. מלאכת העריכה ארכה זמן, ולאחר ימי רבינא ורב אשי עמלו עליה הסבוראים. הם השלימו את עריכת התלמוד ואף הוסיפו מסכתות קטנות, כמו מסכת כלה ומסכת תפילין. בסופו של דבר ככל הנראה במאה השמינית, נחתם התלמוד הבבלי ועלה על הכתב. היצירה הכוללת בתוכה את דבריהם של חכמי בבל ושל חכמי ארץ ישראל ומשקפת את ההווי והשיח של עולם התורה היהודי בן הזמן על כל גווני הפכה מעתה להיות ספר היסוד והתשתית של התורה שבעל פה.

אדר ב.											
ADAR 2.											
1927	1929	1932	1935	1938	1940	1943	1946	1948			
1	Sa-Mar. 5	W-Mar. 13	W-Mar. 6	Pr-Mar. 6	Pr-Mar. 4	M-Mar. 11	M-Mar. 8	M-Mar. 6	Fr-Mar. 12		
2	Sa-Mar. 6	Th-Mar. 14	Th-Mar. 10	Th-Mar. 7	Sa-Mar. 5	Tu-Mar. 12	Tu-Mar. 9	Tu-Mar. 5	Sa-Mar. 11		
3	M-Mar. 7	Fr-Mar. 15	Fr-Mar. 11	Fr-Mar. 8	Sa-Mar. 6	W-Mar. 13	W-Mar. 10	W-Mar. 6	Sa-Mar. 12		
4	Tu-Mar. 8	Sa-Mar. 16	Sa-Mar. 12	Sa-Mar. 9	M-Mar. 7	Th-Mar. 14	Th-Mar. 11	Th-Mar. 7	Fr-Mar. 13		
5	W-Mar. 9	Sa-Mar. 17	Sa-Mar. 13	Sa-Mar. 10	M-Mar. 8	Fr-Mar. 15	Fr-Mar. 12	Fr-Mar. 8	Tu-Mar. 14		
6	Th-Mar. 10	M-Mar. 18	M-Mar. 14	M-Mar. 11	W-Mar. 9	Sa-Mar. 16	Sa-Mar. 13	Sa-Mar. 9	W-Mar. 15		
7	Fr-Mar. 11	Tu-Mar. 19	Tu-Mar. 15	Tu-Mar. 12	Th-Mar. 10	Sa-Mar. 17	Sa-Mar. 14	Sa-Mar. 10	Th-Mar. 16		
8	Sa-Mar. 12	W-Mar. 20	W-Mar. 16	W-Mar. 13	Fr-Mar. 11	M-Mar. 18	M-Mar. 15	M-Mar. 11	Fr-Mar. 17		
9	Sa-Mar. 13	Th-Mar. 21	Th-Mar. 17	Th-Mar. 14	Sa-Mar. 12	Tu-Mar. 19	Tu-Mar. 16	Tu-Mar. 12	Sa-Mar. 18		
10	M-Mar. 14	Fr-Mar. 22	Fr-Mar. 18	Fr-Mar. 15	Sa-Mar. 13	W-Mar. 20	W-Mar. 17	W-Mar. 13	Sa-Mar. 19		
11	Tu-Mar. 15	Sa-Mar. 23	Sa-Mar. 19	Sa-Mar. 16	M-Mar. 14	Th-Mar. 21	Th-Mar. 18	Th-Mar. 14	Tu-Mar. 20		
12	W-Mar. 16	Sa-Mar. 24	Sa-Mar. 20	Sa-Mar. 17	Tu-Mar. 15	Fr-Mar. 22	Fr-Mar. 19	Fr-Mar. 15	Th-Mar. 21		
13	Th-Mar. 17	M-Mar. 25	M-Mar. 21	M-Mar. 18	W-Mar. 16	Sa-Mar. 23	Sa-Mar. 20	Sa-Mar. 16	W-Mar. 22		
14	Fr-Mar. 18	Tu-Mar. 26	Tu-Mar. 22	Tu-Mar. 19	Th-Mar. 17	Sa-Mar. 24	Sa-Mar. 21	Sa-Mar. 17	Th-Mar. 23		
15	Sa-Mar. 19	W-Mar. 27	W-Mar. 23	W-Mar. 20	Fr-Mar. 18	M-Mar. 25	M-Mar. 22	M-Mar. 18	Fr-Mar. 24		
16	Sa-Mar. 20	Th-Mar. 28	Th-Mar. 24	Th-Mar. 21	Sa-Mar. 19	Tu-Mar. 26	Tu-Mar. 23	Tu-Mar. 19	Sa-Mar. 25		
17	M-Mar. 21	Fr-Mar. 29	Fr-Mar. 25	Fr-Mar. 22	Sa-Mar. 20	W-Mar. 27	W-Mar. 24	W-Mar. 20	Sa-Mar. 26		
18	Tu-Mar. 22	Sa-Mar. 30	Sa-Mar. 26	Sa-Mar. 23	M-Mar. 21	Th-Mar. 28	Th-Mar. 25	Th-Mar. 21	M-Mar. 27		
19	W-Mar. 23	Sa-Mar. 31	Sa-Mar. 27	Sa-Mar. 24	Tu-Mar. 22	Fr-Mar. 29	Fr-Mar. 26	Fr-Mar. 22	Tu-Mar. 28		
20	Th-Mar. 24	M-Apr. 1	M-Mar. 28	M-Mar. 25	W-Mar. 23	Sa-Mar. 30	Sa-Mar. 27	Sa-Mar. 23	W-Mar. 29		
21	Fr-Mar. 25	Tu-Apr. 2	Tu-Mar. 29	Tu-Mar. 26	Th-Mar. 23	W-Mar. 24	W-Mar. 21	W-Mar. 17	Th-Apr. 3		
22	Sa-Mar. 26	W-Apr. 3	W-Mar. 30	W-Mar. 27	Fr-Mar. 24	M-Apr. 1	M-Mar. 28	M-Mar. 24	Fr-Apr. 4		
23	Sa-Mar. 27	Th-Apr. 4	Th-Mar. 31	Th-Mar. 28	Tu-Mar. 24	Fr-Mar. 30	Fr-Mar. 27	Fr-Mar. 23	Tu-Apr. 5		
24	M-Mar. 28	Fr-Apr. 5	Fr-Mar. 31	Fr-Mar. 29	W-Mar. 25	Sa-Mar. 31	Sa-Mar. 28	Sa-Mar. 24	W-Apr. 6		
25	Th-Mar. 29	Sa-Apr. 6	Sa-Mar. 31	Sa-Mar. 30	Th-Apr. 4	Tu-Apr. 1	Tu-Mar. 29	Tu-Mar. 25	Th-Apr. 7		
26	W-Mar. 30	Sa-Apr. 7	Sa-Apr. 3	Sa-Mar. 31	Fr-Apr. 5	W-Apr. 2	W-Mar. 30	W-Mar. 26	Fr-Apr. 8		
27	Th-Mar. 31	M-Apr. 8	M-Apr. 4	M-Mar. 31	Tu-Apr. 6	Fr-Apr. 3	Fr-Mar. 30	Fr-Mar. 26	Tu-Apr. 9		
28	Fr-Apr. 1	Tu-Apr. 9	Tu-Apr. 5	Tu-Mar. 31	W-Apr. 3	Sa-Apr. 4	Sa-Mar. 31	Sa-Mar. 27	W-Apr. 10		
29	Sa-Apr. 2	W-Apr. 10	W-Apr. 6	W-Mar. 31	Th-Apr. 7	M-Apr. 1	M-Apr. 3	M-Mar. 29	Th-Apr. 11		

לוח שנים מעבורת

שאלות סיכום

1. שני מוסדות מרכזיים התפתחו ביהדות בבל בתקופת האמוראים. האחד הוא בתי המדרש, שבהם נוצר התלמוד הבבלי, והשני הוא מוסד ראש הגולה. **הסבירו** מה לדעתכם הביא להיווצרותם של מוסדות אלו ומה המורשת שהם הותירו לעם ישראל עד ימינו אלו.

2. **השוו** בין חייהם של היהודים בארץ ישראל ובבבל בתקופת האמוראים על בסיס הטבלה הבאה:

היקף היצירה הרוחנית	מצבם הכלכלי והחברתי של היהודים	מוסדות ההנהגה היהודים	יחס השלטון ליהודים	
				הקהילה היהודית בארץ ישראל
				הקהילה היהודית בבבל

3. "מורשת חכמי התורה שבא"י ובבבל עמדה לדורות ישראל בשנות הלחץ ההרג והשמד של ימי הביניים ואחריהם. חשכת השעבוד המדיני והחברתי הוארה באור הבהיר שבקע מהשיבויות ובתי המדרשות ברחבי העולם היהודי. בבחינת כל מקום שגלו שכינה עמהם. שם ישבו מורים ותלמידים והספר בידם חדורי הכרה היו כי הספר הזה המקודש הוא אשר בעבורו הייתה ההשגחה האלוקית באומה והוא סיבת קיומה והישארותה והצלחתה."

(מרדכי ברויאר, באהלי תורה, מרכז שזר, ירושלים, תשס"ד, עמ' 6).

א. קראו את דברי ברויאר **והסבירו** מהי המורשת המרכזית של ימי האמוראים.

ב. **הסבירו** כיצד סייעה מורשת זו לעם ישראל בשנות הגלות הארוכות.

ג. **הסבירו** מה לדעתכם מקומה של מורשת זו במדינת ישראל בת זמננו.